

Pojavnost nasilja među srednjoškolcima

Velki, Tena

Source / Izvornik: **Zbornik radova sa skupa Nasilje nad djecom i među djecom, 2008, 267 - 282**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:141:689002>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-17**

Repository / Repozitorij:

[FOOZOS Repository - Repository of the Faculty of Education](#)

POJAVNOST NASILJA MEĐU SREDNJOŠKOLCIMA

Tena Velki, dipl. psih.
Ekonomska i upravna škola Osijek
Trg Sv. Trojstva 4, Osijek
tena.velki@gmail.com

Sažetak

Nasilje među djecom u školama postala je svakodnevna pojava. Današnju djecu često uzastopno i sustavno napadaju i uznemiruju njihovi vršnjaci. Kako bismo provjerili stanje u našoj školi i u skladu s njim poduzeli adekvatne mjere proveli smo ovo istraživanje. Cilj istraživanja bio je utvrditi čestinu izloženosti djece nasilju u školi, ispitati kojim vrstama nasilja su najčešće izloženi te prema učeničkim mišljenjima koja su moguća rješenja nasilja u školi. Istraživanje je provedeno na uzorku od 183 učenika prvog razreda Ekonomske i upravne škole Osijek (124 ženskih i 59 muških sudionika). Korišten je anketni upitnik o nasilju u školi, koji je konstruiran za potrebe škole. Dobiveni rezultati upućuju na sljedeće: 86,9% učenika misli da ima nasilja u školi, te se najčešće susreću s verbalnim i fizičkim nasiljem; 7,6% učenika susreće se s nasiljem svakodnevno; 30,1% učenika priznalo je da je nasilno prema drugim učenicima, dok je 44,8% učenika izjavilo da je doživjelo nasilje u školi od strane profesora, i to češće dječaci doživljavaju takav oblik nasilja. Učenici smatraju da neslaganje u razredu i neprihvatanje različitosti najviše utječe na pojavu nasilja. Što se tiče mogućih rješenja ovakvog stanja učenici najčešće navode sljedeće: razgovor psihologa, pedagoga i ravnatelja s nasilnicima i onima nad kojima se nasilje vrši te s roditeljima, veće i strože kazne te radionice vezane uz nasilje i njegovo sprječavanje.

Uvod

Nasilje među vršnjacima česta je tema medija u posljednje vrijeme. Današnja djeca su uzastopno i sustavno napadana i uznemiravana od strane vršnjaka. To je problem koji postoji već duže vrijeme, no tek su se u novije vrijeme počela provoditi sustavna istraživanja te problematike.

Prvi koji su o tome sustavno počeli izvještavati su Heineman (1972) i Olweus (1973) vezano uz početak društvenog zanimanja za problema vršnjačkog nasilja u Švedskoj ranih sedamdesetih (prema Olweus, 1988). Velik broj stranih autora u posljednjih deset godina govori o povećanom zanimanju za probleme

međusobnog zlostavljanja djece u školi (Olweus, 1993; Smith i Sharp, 1994; Rigby, 1996; Ross, 1996; prema Manesini i sur., 1997).

Istraživanja pokazuju da je pojava nasilja među djecom raširena u svijetu. O nasilju u školi izvještaju: 19% učenika u Engleskoj, 14% u Norveškoj, 17% u Španjolskoj, 15% u Japanu i 16% u SAD-u (prema Olweus, 1998). Nasilje među djecom najčešće se događa učenicima između četvrtog i osmog razreda osnovne škole.

Nasilje među djecom

Osim djece koja su direktno izložena nasilju, bilo kao žrtve ili kao nasilnici, nasiljem su obuhvaćena i djeca koja promatraju takav čin, koja izrazito stresno proživljavaju suosjećanje sa žrtvom ili i sami sudjeluju u nasilju, bilo to navijanjem, odobravanjem ili uključivanjem.

Dan Olweus je bullying definirao na sljedeći način "*učenik je zlostavljan ili viktimiziran kada su ona ili on opetovano i trajno izloženi negativnim postupcima od strane jednog ili više učenika*" (prema Olweus, 1998, str. 19). Kasnije je definicija nešto izmijenjena i proširena te glasi: "Kažemo da je nad učenikom izvršeno nasilje kada drugi učenik ili nekoliko drugih učenika: govore podle i bolne riječi učeniku ili se izruguju nazivajući ga pogrdnim imenima; potpuno isključuju učenika iz svoje grupe prijatelja ili ga namjerno zanemaruju; udaraju rukom, udaraju nogom, guraju, gađaju ili zaključavaju učenika u prostoriju; lažu i šire lažne glasine ili nastoje odvratiti druge učenike od njega, te čine druge neugodne stvari. Kada govorimo o nasilništvu ono se učestalo događa i teško se učeniku nad kojim je izvršeno nasilje obraniti. Nasilništvom nazivamo i to kada učenika učestalo zadirkuju na podao i bolan način. Nasilništvom ne nazivamo zadirkivanje na zabavan i prijateljski način. Isto tako, pojam nasilništva se ne koristi u slučaju kada se dvoje učenika približno jednake snage prepiru ili tuku." (Olweus, 1996; prema Elez, 2003). Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba daje malo sažetiju definiciju nasilja: "O nasilju među djecom govorimo kad jedno ili više djece uzastopno i namjerno uznemiruje, napada ili ozljeđuje drugo dijete koje se ne može obraniti".

Pregled prethodnih istraživanja

Od 70-ih i 80-ih, nakon što je javnost upoznata s pojavom i problemima nasilja među djecom, počela su se provoditi sustavna istraživanja ove problematike. U daljnjem tekstu prikazat ćemo istraživanja unazad 10-ak godina koja su bitna za problematiku našeg istraživanja, te stanje u Hrvatskoj.

Istraživanje koje su proveli Pitts J. i Smith P. (1995) u Londonu o prevenciji nasilja među djecom u osnovnim i srednjim školama pokazalo je da je iz-

među 34,2% i 35,5% srednjoškolaca bilo žrtva nasilja (oko 27% jednom ili dvaput je bilo žrtva, oko 2% su svaki tjedan žrtve, te oko 5% su svaki dan žrtve). U osnovnim školama žrtve su češće bile djevojčice dok su u srednjim školama žrtve češće bili dječaci. Što se tiče nasilnika između 24,3% i 36,5% srednjoškolaca su priznali da su bili nasilni, a češće su bili nasilni dječaci.

Istraživanje Nansel, T.R. i suradnika (2001) provedeno u SAD-u o povezanosti nasilja među mladima i psihološke prilagodbe pokazalo je da je 29,9% mladih umjereno ili često uključeno u vršnjačko nasilje i to 13% kao nasilnici, 10,6% kao žrtve i 6,3% su bili i žrtve i nasilnici. Mladići su češće bili uključeni u nasilje (i kao nasilnici i kao žrtve). Učestalost nasilja bila je veća među mlađim učenicima (od šestog do osmog razreda osnovne škole) nego među starijima (deveti i deseti razred osnovne škole). Dobivena je i slabija psihološka prilagodba za obje rizične grupe (nasilnici i žrtve).

Shogakusei M. (2003) je proveo istraživanje nasilja u osnovnim i srednjim školama. Preko 80% sudionika osnovnih i nižih razreda srednjih škola izjavilo je da je na neki način sudjelovalo u nasilju među vršnjacima, dok se taj postotak drastično smanjuje na 30% za učenike viših razreda srednjih škola. Što se tiče studentske populacije, gotovi svi studenti su imali nekog iskustva s nasiljem, 60% su bili žrtve i 40% su bili nasilnici u nižim razredima srednje škole, dok ih je 20% do 30% sudjelovalo u nasilju u višim razredima srednje škole, a 80% do 90% sudionika su bili svjedoci nasilju u srednjoj školi.

Rusby J.C. i sur. (2005) proveli su istraživanje o povezanosti između nasilja u osnovnoj školi i zloporabi alkohola u srednjoj školi. Rezultati su pokazali da je 85% dječaka i 78% djevojčica u višem razredima osnovne škole te 78% dječaka i 63% djevojčica u srednjoj školi bilo verbalno zlostavljano. Fizički zlostavljano je bilo 71% dječaka i 43% djevojčica u višim razredima osnovne škole i 61% dječaka i 27% djevojčica u srednjoj školi. Prosjek verbalnog zlostavljanja za učenike je bio jednom na dan. Nadalje rezultati su pokazali da žrtve nasilja u višim razredima osnovne škole imaju 3 puta veću vjerojatnost za zloporabu alkohola u srednjoj školi.

Istraživanja u Hrvatskoj

U Hrvatskoj su tek u novije vrijeme započeta istraživanja te problematike nasilja među vršnjacima.

Jedno od prvih istraživanja provela je Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba 2003. godine (Bilić i Karlović, 2004). Istraživanje je provedeno u osnovnim školama na učenicima od četvrtog do osmog razreda. Dobiveni rezultati su pokazali da 27% ispitanih učenika doživljava barem jedan od oblika nasilja u školi skoro svakodnevno, pri čemu su 19% djece pasivne žrtve, 8% djece su provokativne žrtve te da je 8% djece svakodnevno nasilno prema drugoj djeci.

Tablica 1. Istraživanja nasilja među djecom u svijetu (NMSA Research Summary, veljača 2006.)

Istraživači	Rezultat
Međunarodna i nacionalna istraživanja nasilja među djecom (Horowitz i sur., 2004; Malecki, 2003; Nansel i sur., 2001; Olweus, 1993; Rigby, 2002).	između 9% i 15% učenika svih učeničkih populacija su žrtve nasilja među djecom
Istraživanje u SAD-u na 15 000 učenika od šestog do desetog razreda (Nansel i sur., 2001).	10,6% učenika (od šestog do desetog razreda) su žrtve nasilja među djecom
Istraživanje nasilja među djecom među adolescentima (Malecki, 2003; Olweus, 1993; Rigby, 2002)	nasilje među djecom u višim razredima osnovne škole je učestao
Olweus, 1993.	većina žrtava nasilja među djecom je fizički i socijalno slabija od svojih vršnjaka žrtve nasilja među djecom često sebe doživljavaju kao neuspješne te se osjećaju glupo, posramljeno i neprivlačno
Istraživanje razlika u spolu (Olweus, 2003; Shakeshaft i sur., 1997).	iako je rizik da budu zlostavljani jednak za dječake i djevojčice, nekoliko istraživanja je pokazalo da su u višim razredima osnovne škole dječaci češće žrtve od djevojčica
National Middle School Association (NMSA), 2001.	pasivne žrtve pokazuju izolirano i introvertirano ponašanje dok provokativne žrtve pokazuju hiperaktivnost, nedostatak koncentracije i tendenciju da iritiraju druge iako se može činiti da su provokativne žrtve agresivne, one su uvijek nadjačane od strane nasilnika i na kraju postaju žrtve
Shakeshaft i sur., 1997	Puno adolescenata smatra da je zadirki vanje, nazivanje drugih ružnim imenima, gurkanje i sl. samo igra i šala takav način razmišljanja često je podupriet stavovima odraslih osoba u njihovom životu
Pellegrini, Bartini, and Brooks (1999)	jedan dio odraslih smatra da se studenti sami moraju naučiti nositi s nasilnicima negativni osjećaji u kombinaciji s promjenama tijela koje im se događaju, promjenama u odnosima s roditeljima i vršnjacima te promjenama emocija mogu povećati faktore rizika karakteristične za adolescenciju

Dječaci se značajno češće ponašaju nasilno, ali i doživljavaju nasilje. Porastom dobi (od desete do četrnaeste godine) povećava se učestalost nasilnog ponašanja, naročito verbalnog. Djeca žrtve nasilja samo se u 22% slučajeva obraćaju odrasloj osobi za pomoć i to najčešće roditeljima. Samo se 11% djece obratilo za pomoć nastavnicima.

UNICEF je 2004. proveo istraživanje na 23 000 učenika osnovnih škola. Rezultati su pokazali da je 33% djece tijekom određenog razdoblja bilo izloženo nekom obliku nasilja, a 11% djece je doživjelo i ponovljeno nasilje (zlostavljanje). Pokazano je da prisutnost odraslih bitno smanjuje zlostavljačko ponašanje. Broj učenika koji prijavljuje da su žrtve zlostavljanja, smanjuje se sa dobi (starija djeca rjeđe se obraćaju za pomoć). Dječaci su češće i počinitelji i žrtve fizičkog i verbalnog zlostavljanja, te češće i prijavljuju takvo zlostavljanje. Kod djevojčica je puno češće socijalno zlostavljanje (ogovaranje, laganje, izoliranje i sl.). Psihički zlostavljaju (prijeteći pogledi, grimase, uhođenje, iznuđivanje, ucjenjivanje) podjednako djevojčice i dječaci.

Istraživanje Zrilića (2004) provedeno na 361 učeniku osmog razreda pokazalo je da je od različitih oblika nasilja, najčešće verbalno, i to podjednako i kod dječaka i kod djevojčica. Samo 4,43% djece odgovorilo je kako se nikad ne ruga drugoj djeci u školi, a čak 77,56% njih to radi često i uvijek. Neki su učenici u anketnom upitniku izvan rubrike dodavali komentare prepune grubih riječi i neprijateljskog raspoloženja.

Radman Petrušić K. (2005) je provela istraživanje strategija suočavanja sa stresom koje djeca koriste kao odgovor na nasilništvo. Ukupno je sudjelovalo 309 učenika viših razreda osnovnih škola (od petog do osmog razreda). Rezultati istraživanja su pokazali da je ukupno 80,6% učenika neuključenih u nasilje, 8,7% zlostavljača, 8,1% žrtava, a 2,6% učenika koji su ujedno i žrtve i zlostavljači.

Na temelju dosadašnjih istraživanja, provedenih većinom u svijetu ali i kod nas, možemo zaključiti kako je nasilje problem koji sve više zahvaća mlade i to u sve širem rasponu godina. Većina istraživanja je rađena na učenicima osnovnih škola, te smo smatrali da je potrebno proširiti ta istraživanja i na učenike srednjih škola. Kako je u našoj školi, u radu s djecom, uočen takav problem željeli smo ispitati trenutno stanje i pojavu među našim učenicima.

Cilj istraživanja

Glavni cilj istraživanja je bio utvrditi čestinu izloženosti djece nasilju u školi, načine reagiranja djece u takvoj situaciji te prema učeničkim mišljenjima koja su moguća rješenja nasilja u školi.

Tablica 2. Istraživanja nasilja među djecom u Hrvatskoj (preuzeto iz Radionica: Škola demokracije – vijeće mladih NASILJE MEĐU MLADIMA, Motovunski glasnik Hrvatske mreže zdravih gradova, broj 61, srpanj 2006.)

Ustanova koja je provela istraživanje	Rezultat
Istraživanje Poliklinike za zaštitu djece 2003. u 22 škole	27% djece izjavljuje da skoro svaki dan trpe neki oblik maltretiranja od strane druge djece, a kod fizičkog nasilja samo 16% djece traži pomoć nastavnika
Podaci istraživanja agencije Puls 2004.	35% roditelja ne zna da su im djeca u školi maltretirana; 16% roditelja zna da su im djeca nasilna prema drugoj djeci
Sa rasprave u pulskom Multimedijском centru 2004.	u pulskoj Hitnoj pomoći troje-četvero djece mjesečno zatraži pomoć zbog posljedica nasilja u školi
Istraživanje Instituta za Društvena istraživanja iz 2004.	od noževa do pištolja kod svojih je vršnjaka vidjelo 37% učenika u četverogodišnjim školama i 24% gimnazijalaca
Po podacima ankete provedene u labinskoj srednjoj školi 2004.	45% učenika misli da je nasilno ponašanje u školi svakodnevna pojava koju treba suzbiti
Istraživanje UNESCO iz 2005.	Hrvatska prednjači sa pojavom od 37% nasilja u školama, dok to u Austriji, Engleskoj, Japanu, Norveškoj i SAD ne prelazi 20%
Međunarodno istraživanje uključena i Hrvatska sa 4397 ispitanika - 2005.	u Hrvatskoj je nasilno oko 40% djece 38% ih je sudjelovalo u tučnjavi, u okviru čega je 57,7% dječaka
Saborski odbor za obrazovanje iz 2006.	u 2005. policija je intervenirala u više od 500 slučajeva školskog nasilja, pri čemu je nanoseno 337 tjelesnih ozljeda, 42 seksualna delikta i 150 provala i krađa
Po objavljenim podacima u medijima iz 2006.	u 2005. prosječno je svaki mjesec izvršen teški fizički napad učenika na nastavnika
Istraživanje Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba iz 2006.	65 % djece nije uključeno u nasilje; 13% djece žrtve nasilja obraćaju se za pomoć nastavnicima
Po uspostavljanju S.O.S. telefona srednjoškolskog sindikata početkom 2006	u četiri sata pristigle 23 prijave nastavnika za zlostavljanje

Problemi istraživanja

1. Ispitati koliko djece iz uzorka je izloženo nasilju u školi te kojim vrstama nasilja su izloženi.
2. Ispitati nad kime učenice čine nasilje i koji su načini reagiranja u toj situaciji.
3. Ispitati koja su moguća rješenja nasilja u školi prema učeničkim mišljenjima.

Metodologija

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 183 učenika Ekonomske i upravne škole Osijek. Upitnike su popunjavali učenici prvih razreda. U uzorku je bio nešto veći broj učenika ženskog spola (124, odnosno 67,8%) nego muškog (59, odnosno 32,2%).

Mjerni instrumenti

Za ispitivanje se koristio anketni upitnik o nasilju u školi. Upitnik je konstruiran za potrebe Ekonomske i upravne škole, tijekom 2006./2007. školske godine od strane pedagoga i studenata Filozofskog fakulteta. Nastao je na temelju višegodišnjeg opažanja nasilnog ponašanja među učenicima škole, te se već drugu godinu zaredom koristi u Ekonomskoj i upravnoj školi Osijek za testiranje prvih i drugih razreda. Upitnik se sastoji od 14 pitanja, od toga su dva pitanja otvorenog tipa (1. Što je nasilje? i 14. Navedite moguća rješenja za smanjenje nasilja u školi!) te ostalih 12 pitanja višestrukog izbora. Pouzdanost upitnika u prethodnom istraživanju nije računata zbog malog broja ispitanika koji su ga popunjavali (N = 28). U našem istraživanju pouzdanost upitnika je 0,44 što je dosta nisko.

Postupak

Ispitivanje je provedeno u svim razrednim odjeljenjima (izuzev jednog, zbog nedostatka vremena) prvih razreda Ekonomske i upravne škole Osijek za vrijeme nastave tijekom svibnja/lipnja 2008. godine. O cilju i načinu ispitivanja informirani su ravnatelj, razrednici i roditelji. Roditeljima je dana mogućnost da njihova djeca ne sudjeluju u istraživanju te su trebali potpisati ukoliko ne žele da njihovo dijete ne sudjeluje u istraživanju. Svi roditelji su dali usmeni pristanak. Ispitivanje je provela autorica istraživanja za vrijeme sata razrednog odjeljenja.

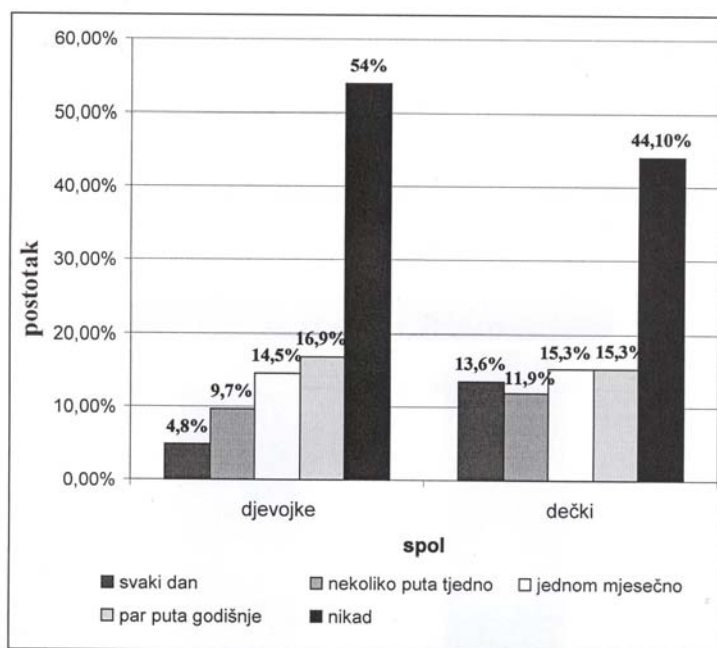
Trajalo je oko 15 minuta i bilo je anonimno. Djeca su obaviještena da mogu odbiti sudjelovanje u istraživanju u bilo kojem trenutku. Nakon što su svi učenici ispunili i predali Upitnik, ostatak sata je iskorišten za radionicu o nasilju.

Rezultati

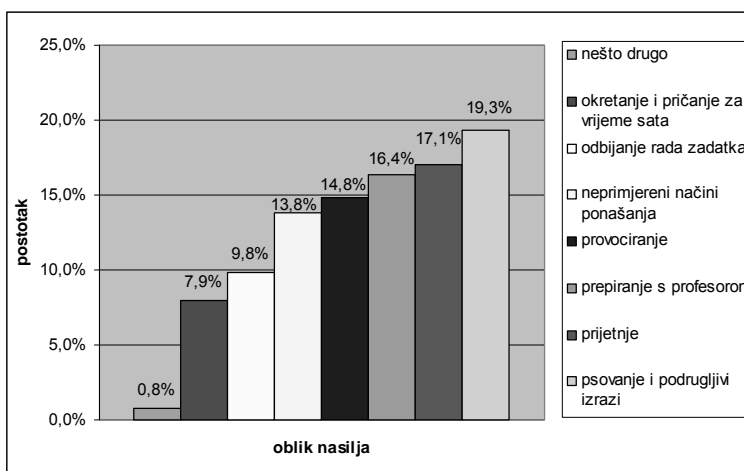
Napravljena je deskriptivna statistika kako bi se odgovorilo na navedene probleme. Izračunate su frekvencije odgovora, postotci te je provedena serija t-testova kako bi se djeca usporedila s obzirom na spol.

Izloženost djece nasilju

Kako bi odgovorili na prvi problem koji se odnosi na čestinu izloženosti nasilju u školi računali smo postotke i radili seriju t-testova. Rezultati su pokazali da 90,3% djevojaka i 79,7% dječaka izjavilo je da misli kako u njihovoj školi ima nasilja, te da je 7,6% nasilju izloženo svaki dan, 10,4% nekoliko puta tjedno, 14,8% jednom mjesečno i 16,4% par puta godišnje. Nismo dobili statističku značajnu razliku obzirom na spol za učestalost doživljenog nasilja ($t = 1,801$, $ss = 88$, $p = 0,075$). Na slici 1 može se vidjeti čestina izloženosti nasilju u školi s obzirom na spol.

Slika 1. Čestina izloženosti nasilju u školi prema spolu.

Slika 2. Nasilje koje učenici čine nad profesorima.

Učenici su bili izloženi različitim vrstama nasilja. Najviše ih je bilo izloženo verbalnom nasilju s 36,24%, zatim fizičkom s 27,94%, emocionalnom s 15,5% te seksualnom (6,9%), kulturalnom (6,7%) i ekonomskom (6,55%) s podjednakom čestinom.

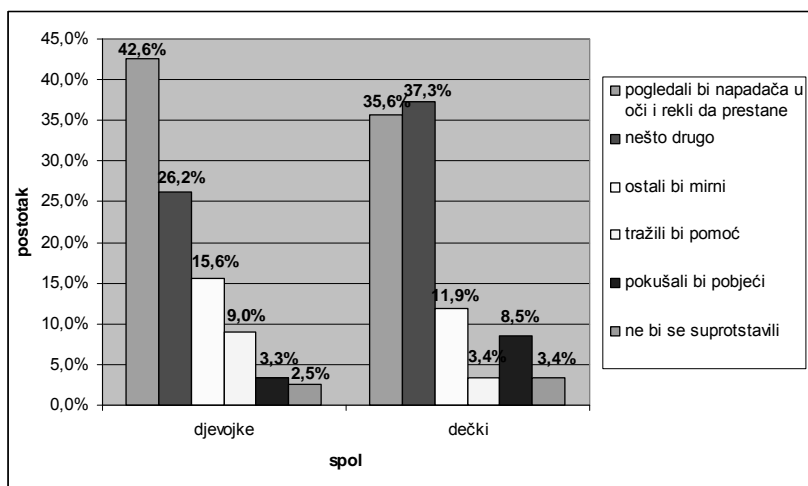
Prema učeničkim mišljenjima nasilje u školu najčešće se odvija na relaciji učenik – učenik i to s 70,37%, zatim na relaciji profesor – učenik s 19,44%, i na relacijama učenik – profesor (7,8%) i profesor – profesor (2,31%) s manjom učestalosti.

Nasilje koje prema učeničkim mišljenjima učenici vrše nad profesorima najčešće je psovanje i korištenje podrugljivih izraza te prijetnje. Rezultati i postotci su prikazani na slici 2.

Što se tiče nasilja koje profesori vrše nad učenicima, 82 učenika (44,8%) izjavilo je da je doživjelo nasilje u školi od strane profesora. Djevojke su u 38,7% slučajeva izjavile da su doživjele nasilje u školi od strane profesora, a dečki u 57,6% slučajeva. Dobivena je statistički značajna razlika s obzirom na spol ($t = 2,44$, $ss = 110$, $p = 0,016$) gdje dečki doživljavaju značajno više nasilje u školi od strane profesora nego djevojke. Nasilje koje profesori vrše nad učenicima, prema učeničkim mišljenjima najčešće se javlja u obliku namjernog snižavanja ocjena s 46,66% i ismijavanja i ruganja s 36,29%, dok su seksistički stav (6,29%), fizička kazna (5,93%) i drugi oblici nasilja (4,81%) puno manje zastupljeni.

Reakcije djece u nasilničkim situacijama

Kako bi odgovorili na drugi problem, koji ispituje nad kime djeca vrše nasilja i na koje načine reaguju u nasilničkim situacijama, računali smo postotke i

Slika 3. Reakcije učenika nad kojima se čine nasilje obzirom na spol.

napravili seriju t-testova. Rezultati su pokazali kako 55 učenika (30,1%) vrši nasilje nad drugima. Djevojke su u 29 % slučajeva izjavile da vrše nasilje nad drugima dok se dečki u 32,8% slučajeva vršili nasilje nad drugima. Nije dobivena statistički značajna razlika s obzirom na ($t = 0,258$, $ss = 120$, $p = 0,797$). Učenici su najčešće vršili nasilje nad drugim učenicima u školi (17,85%) i nad bratom ili sestrom (17,85%), a zatim nad prijateljima (9,92%), roditeljima (5,55%), profesorima (4,36%) i životinjama (3,96%). Učenici kao svjedoci nasilja najčešće su samo promatrali situaciju (42,26%) i pokušali obraniti žrtvu (34,53%), te prijavili nasilnika (9,27%), zvali pomoć (8,76%) i priključili se (5,15%). Učenici nad kojima se vršilo nasilje izjavili su da u takvoj situaciji najčešće pogledaju napadača u oči i kažu mu da prestane (39,9%) ili nekako drukčije obrambeno reagiraju (29,5%), zatim kako ostanu mirni (14,2%), traže pomoć (7,1%), pokušaju pobjeći (4,9%) i ne suprotstave se (2,7%). Na slici 3 prikazane su reakcije učenika nad kojima se vrši nasilje s obzirom na spol. Niti na jednoj varijabli nije dobivena statistički značajna razlika.

Moguća rješenja nasilja u školi prema učeničkim mišljenjima

Kako bismo odgovorili na treći problem, a to je ispitati moguća rješenja nasilja u školi prema učeničkim mišljenjima, dobivene odgovore smo svrstali u nekoliko kategorija i izračunali postotke.

Jedno od pitanja je bilo i napisati definiciju nasilja. Učenici su najčešće navodili da je nasilje: psihičko i fizičko zlostavljanje ili maltretiranje (26,43%), udaranje (12,06%), vrijeđanje (7,95%), sukobljavanje (4,59%), psihičko, fizičko i seksualno zlostavljanje ili maltretiranje (4,59%) i ugrožavanje drugih (4,02%).

Prema učeničkim mišljenjima nasilju u školi između učenika najviše pridonosi neslaganje u razredu (29,34%), neprihvatanje različitosti (20,65%) i nasilje u obitelji (19,24%), te u nešto manjoj mjeri nepoštivanje školskih pravila (12,67%), nasilni filmovi (7,27%), nasilne kompjuterske igrice (6,57%) i nešto drugo (4,22%).

Učenici su ponudili sljedeća moguća rješenja u suzbijanju nasilja među vršnjacima u školi: razgovor psihologa, pedagoga i ravnatelja s nasilnicima i onima nad kojima se nasilje vrši te s roditeljima (24,8%), veće i strože kazne (13,13%), radionice o nasilju (9,48%), nema rješenja (8,75%), da profesori ne vrijeđaju učenike i da su pravedniji (4,37%), blaži kriteriji (4,37%) i više dežurnih profesora i kamera (3,64%).

Rasprava

Nasilje među vršnjacima sve je češće problem u našoj zajednici. Brojna istraživanja rađena su u tom području te su na temelju njih rađeni i razni intervencijski programi u školama. Nažalost, rezultati takvih programa zasad nisu dali očekivane rezultate. Kod nas su se uglavnom provodila istraživanja u osnovnim školama. Zbog toga je bilo potrebno ispitati stanje kod nas i to u srednjim školama. Kako su kod nas u školi već rađena slična istraživanja na starijim generacijama te su provedeni neki od intervencijskih programa bilo je potrebno provesti istraživanja na prvim razredima, prije početka intervencije, kako bi ih se moglo sustavno pratiti.

Naš prvi problem bio je ispitati incidenciju izloženosti nasilju u školi te vrste nasilja kojima su djeca izložena. Prethodna istraživanja su pokazala različitu incidenciju nasilja u osnovnim i srednjim školama. Istraživanja u svijetu su pokazala da su između 8% i 20% djece svakodnevno žrtve vršnjačkog nasilja u školama (prema Sampson, 2002). Istraživanja u SAD-u (Nansel i sur., 2003; prema Chapell, 2006) na nacionalnom reprezentativnom uzorku pokazala su kako su 13% učenika između šestog i desetog razreda nasilnici, 10% su pasivne žrtve te 6% provokativne žrtve te da je 20% petnaestogodišnjaka bilo žrtva nasilja tijekom određenog vremena u školi. Istraživanja Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo pokazala su kako je 17% dječaka i 14% djevojčica bilo je zlostavljano jednom ili dvaput u zadnjih nekoliko mjeseci, 2% dječaka i 1% djevojčica bilo je zlostavljano dva do tri puta na mjesec, 3% dječaka i 2% djevojčica bilo je zlostavljano otprilike jednom tjedno, a 6% dječaka i 4% djevojčica bilo je zlostavljano nekoliko puta tjedno. U nasilju prema drugima u posljednjih nekoliko mjeseci sudjelovalo je oko 35% dječaka i 18% djevojčica. Svaki četvrti dječak i svaka peta djevojčica smatraju da su u posljednjih nekoliko mjeseci bili izloženi nasilju od strane svojih vršnjaka. Dječaci su češće bili nasilni prema drugima u svim dobnim skupinama. S porastom dobi, odnosno sazrijevanjem, nasilja je sve manje, od gotovo 30% u petom, do oko 17% u prvom razredu srednje škole.

Nasilništvo prema drugima dosiže vrhunac u sedmom razredu osnovne škole. Istraživanje Radman Petrušić, K. (2005) pokazalo je da učenici najčešće doživljavaju verbalno nasilje u školama, npr. nazivanje pogrdnim imenima, ismijavanje ili zadirkivanje na bolan način, te je manji broj učenika (7,9%) doživjelo širenje lažnih glasina o njima i ogovaranje, ignoriranje i isključivanje iz skupine (6,9%), nazivanje pogrdnim imenima uz komentiranje njihovog porijekla (6,5%). Žrtvom fizičkog nasilja bilo je 5% učenika, 5% je doživjelo komentiranje ili pokazivanje gesti sa seksualnim značenjem, a 2,7% uzimanje novaca i stvari.

Naši rezultati su pokazali da 90,3% djevojaka i 79,7% dječaka izjavilo je da misli kako u njihovoj školi ima nasilja, te da je 7,6% nasilju izloženo svaki dan, 10,4% nekoliko puta tjedno, 14,8% jednom mjesečno i 16,4% par puta godišnje. Ovakvi rezultati u skladu s drugim istraživanjima. Istraživanja Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo pokazuje slične rezultate iako izvještavaju o nešto malo manje nasilja nego što je dobiveno u našem istraživanju. Istraživanje Shogakusei (2003) je pokazalo kako 80% sudionika osnovnih i nižih razreda srednjih škola izjavilo je da je na neki način sudjelovalo u nasilju među vršnjacima. Razlika s obzirom na spol za učestalost doživljenog nasilja u našem istraživanju nije dobivena, što je djelomično u skladu s istraživanjima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo koje je pokazalo da nema razlike s obzirom na spol kada govorimo o žrtvama nasilja, ali da dječaci češće vrše nasilja nad drugim učenicima.

Što se tiče izloženosti različitim vrstama nasilja naše istraživanje je pokazalo da je najviše učenika izloženo verbalnom nasilju s 36,24%, zatim fizičkom s 27,94% i emocionalnom s 15,5%. Ovi su rezultati djelomično u skladu s prethodnim istraživanjima Rusby i sur. (2005) koje je pokazalo da je 78% dječaka i 63% djevojčica u srednjoj školi verbalno zlostavljano, te 61% dječaka i 27% djevojčica je fizički zlostavljano. Istraživanje Radman Petrušić (2005) izvještava o najčešće verbalnom nasilju među učenicima, ali o značajno manje fizičkog nasilja (svega 5%) u odnosu na rezultate našeg istraživanja. Također i istraživanja Zrilića (2004) govore o tome da je najčešće verbalno nasilje među djecom.

Prema učeničkim mišljenjima nasilje u školu najčešće se odvija na relaciji učenik – učenik i to s 70,37%, zatim na relaciji profesor – učenik s 19,44%, a na relacijama učenik – profesor i profesor – profesor s dosta manjom učestalošću. Prethodna istraživanja uglavnom su se bavila nasiljem među učenicima, a ne na drugim relacijama. Ovi rezultati zapravo pokazuju da je u školi najčešći oblik nasilja onaj koji se odvija među vršnjacima te da bi u skladu s tim trebalo i preventivno djelovati. Također ukazuje na činjenicu da nasilja ima i na drugim relacijama te da bi se nešto trebalo poduzeti i po tom pitanju. Sami učenici navode kako je najčešći oblik nasilja koje vrše nad profesorima psovanje i korištenje podrugljivih izraza te prijetnje. Što se tiče nasilja koje profesori vrše nad učenicima, 44,8% učenika izjavilo je da je doživjelo nasilje u školi od strane profesora. Dobivena je statistički značajna razlika s obzirom na spol gdje dečki doživljavaju značajno više nasilje u školi od strane profesora nego djevojke. Nasilje koje profesori vrše nad učenicima, prema učeničkim mišljenjima najčešće se

javlja u obliku namjernog snižavanja ocjena i ismijavanja i ruganja. Kako je nasilje problem koji obuhvaća sve osobe koje rade u školama, a ne samo učenike, potrebno je razmisliti pri izradi određenih intervencijskih programa kako bi i djelatnike škole uključili u njih. Nastavnici predstavljaju uzor učenicima i model prihvatljivog ponašanja, stoga treba uzeti u obzir i njihovo ponašanje i odnos s učenicima ako želimo sustavno djelovati na suzbijanje nasilja u školama.

Naš drugi problem bio je ispitati nad kime djeca vrše nasilje i na koje načine reagiraju u nasilničkim situacijama. Istraživanje Elez (2003) je pokazalo kako 17,4% djece učestalo zlostavlja ostale učenike (nasilnici). Zlostavljanje je češće od strane dječaka (25,4%) nego djevojčica (9,3%). Solberg i Olweus (2003) navode da je u Norveškoj, u dobnom rasponu od 11 do 15 godina, 14,7% učenika uključeno u nasilje, od toga je zastupljenost žrtvi bila 8,3%, zlostavljača 4,8%, a žrtava/zlostavljača 1,6%.

Naši rezultati su pokazali kako 55 učenika (30,1%) vrši nasilje nad drugima. Djevojke su u 29% slučajeva izjavile da vrše nasilje nad drugima dok se dečki u 32,8% slučajeva vršili nasilje nad drugima. Pitts i Smith (1995.) su u svom istraživanju dobili slične rezultate (između 24,3% i 36,5% srednjoškolaca su priznali nasilje). Također je istraživanje Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo pokazalo rezultate o zastupljenosti učenika koji vrše nasilje u školi koji su približni našim rezultatima. Što se tiče spola nismo dobili statistički značajnu razliku (iako imamo više dječaka koji su nasilni), što nije u skladu s prethodnim istraživanjima koja navode da dječaci češće vrše nasilje nad drugima.

Učenici su najčešće vršili nasilje nad drugim učenicima u školi i nad brautom ili sestrom, a zatim nad prijateljima, roditeljima, profesorima i životinjama. Dosadašnja istraživanja uglavnom su se usmjerila na vršenje nasilja u školi nad drugim učenicima. Stoga bi trebalo uzeti u obzir i druge situacije u kojima su učenici nasilni kako bismo dobili pravu sliku njihova stanja te na vrijeme mogli reagirati. Učenici kao svjedoci nasilja najčešće su samo promatrali situaciju i pokušali obraniti žrtvu. Mali broj učenika izjavio je kako bi prijavio nasilnika i zvao pomoć kad bi se našao u situaciji da nekom treba pomoć. Ovo zapravo pokazuje kako srednjoškolci nisu dovoljno osviješteni o posljedicama bilo kojeg oblika nasilja te da nisu spremni pomoći vršnjaku u takvoj situaciji. Jedan manji dio učenika izjavio je da bi se priključio nasilniku (5,15%). Ova skupina učenika je posebno rizična i zabrinjavajuća jer su to potencijalno budući nasilnici te bi se na njih posebno trebalo obratiti pozornost kod provođenja intervencijskih programa. Učenici nad kojima se vršilo nasilje izjavili su da u takvoj situaciji najčešće pogledaju napadača u oči i kažu mu da prestane ili nekako drukčije obrambeno reagiraju, što pokazuje da se jedan dio učenika ipak pokušava suočiti i nositi sa situacijom u kojoj se nalazi. Zabrinjavajući su podaci koji govore da značajan dio djece ostaje mirno i ne suprotstavlja se u takvoj situaciji, što znači da postaju žrtve koje su bespomoćne i koje više ne reagiraju na zlostavljanje. Jedan manji dio učenika navodi kako traži pomoć ili pokušava pobjeći kad ga napadnu drugi učenici. Oni bi trebali poslužiti kao primjer drugim učenicima

kako je u takvim situacijama najbolje se obratiti odrasloj osobi za pomoć. Ipak dosadašnja istraživanja pokazuju (Radman Petrušić, 2005) da samo mali broj učenika razgovara o nasilju koje drugi vrše nad njima (s roditeljima razgovara 12,4% učenika, a s prijateljem 10,1%).

Naš posljednji problem bio je ispitati koja su moguća rješenja nasilja u školi prema učeničkim mišljenjima. Istraživanja iz ovog područja rađena su samo u obliku evaluacija nekih od intervencijskih programa te nisu dala jasne rezultate.

U našem istraživanju nismo naveli definiciju nasilja nego smo tražili od učenika da je sami napišu. Kako još ne postoji konsenzus oko definicije nasilja već različiti autori navode različite definicije smatrali smo da bi bilo korisno vidjeti što učenici smatraju nasiljem. Učenici su najčešće navodili da je nasilje: psihičko i fizičko zlostavljanje ili maltretiranje, udaranje, vrijeđanje, sukobljavanje, psihičko, fizičko i seksualno zlostavljanje ili maltretiranje i ugrožavanje drugih. Iz ovih rezultata jasno možemo vidjeti da učenici shvaćaju što je nasilje među vršnjacima, te se njihovi odgovori uglavnom poklapaju s dosadašnjim dobro poznatim definicijama (npr. Olweusovom ili onom Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba). Također smo željeli provjeriti što učenici smatraju da pridonosi razvoju nasilja u školi. Prema učeničkim mišljenjima nasilju u školi između učenika najviše pridonosi neslaganje u razredu, neprihvatanje različitosti i nasilje u obitelji, te u nešto manjoj mjeri nepoštivanje školskih pravila, nasilni filmovi i nasilne kompjuterske igrice. Ovim odgovorima zapravo smo dobili povratnu informaciju o području na kojem trebamo djelovati kao bismo pomogli učenicima i spriječili razvoj nasilja. Što se tiče mogućih rješenja u suzbijanju nasilja među vršnjacima u školi učenici su najčešće davali sljedeće prijedloge: razgovor psihologa, pedagoga i ravnatelja s nasilnicima i onima nad kojima se nasilje vrši te s roditeljima, veće i strože kazne i radionice o nasilju. Ovakvi rezultati upućuju na činjenicu da se s učenicima nedovoljno razgovara i radi na ovom velikom problemu, da nije cijela škola, kao ni svi učenici uključeni u rješavanje ove problematike te da nije razvijen sustavan način rješavanja i suzbijanja nasilja u školama. Ove rezultate smatramo važnima za praktičnu primjenu, te kao moguće osnove u izradi novih intervencijskih programa.

Nekoliko bitnih kritika moglo bi se uputiti našem istraživanju, a to bi ujedno mogle biti i preporuke za buduća istraživanja iz ovog područja. Prva od njih se odnosi na slabe psihometrijske karakteristike primijenjenog anketnog upitnika. Korišteni anketni upitnik trebalo bi poboljšati i validirati prije sljedeće primjene. Međutim korištenje ovog anketnog upitnika imalo je praktičnu primjenu za školu u kojoj se proveo jer je i prijašnje istraživanje u toj školi rađeno istim upitnikom te su nam rezultati mogli poslužiti za usporedbu. Problem se pojavio jer rezultate dobivene ovim upitnikom bilo teško usporediti s rezultatima drugih istraživanja. Također je većina istraživanja kod nas rađena na osnovnim školama te ovi podaci, iako vrijedni za školu u kojoj se istraživanje radilo, nisu dali jasne podatke koji bi se mogli generalizirati na populaciju srednjoškolaca. Kako je cijeli uzorak dosta homogen, sudionici su bili prvi razred srednje škole, ispi-

tivanje se provelo samo u jednoj strukovnoj školi (ekonomska i upravna škola) te je bila velika razlika u broju muških i ženskih ispitanika nije moguća generalizacija na bilo koju populaciju, osim te srednje škole u kojoj se provelo istraživanje. Ovakvi nedostaci su mogli utjecati i na naše rezultate, koji su samo djelomično bili u skladu s prethodnim istraživanjima kod nas i u svijetu. Stoga bi preporuke za buduće istraživanja bile uključiti sva četiri razreda srednje škole u istraživanje, uključiti i druge strukovne škole te izjednačiti broj muških i ženskih sudionika kako bi dobiveni rezultati dali doprinos proučavanju nasilja među djecom na cijeloj populaciji.

Zaključak

1. U našem istraživanju nasilju u školi izloženo je 90,3% djevojaka i 79,7% dječaka, a najčešće su izloženi verbalnom (36,24%) i fizičkom nasilju (27,94%).
2. 30,1% učenika izjavilo je da vrše nasilje nad drugima i to najčešće nad drugim učenicima u školi (17,85%) i nad bratom ili sestrom (17,85%). Učenici koji su svjedoci nasilja najčešće su samo promatrali nasilje (42,26%), a neki su i pokušali obraniti žrtvu (34,53%). Kad bi se našli u situaciji da su sami žrtve nasilja učenici bi u većini slučajeva pogledali napadača u oči i rekli da prestane (39,9%) ili bi ostali mirni (14,2%).
3. Moguća rješenja nasilja u školi koje su učenici najčešće ponudili su: razgovor psihologa, pedagoga i ravnatelja s nasilnicima i onima nad kojima se nasilje vrši te s roditeljima (24,8%), veće i strože kazne (13,13%), organiziranje radionica (9,48%) te nema rješenja (8,75%).

Literatura

- Chapell, M. S., Hasselman, S. L., Kitchin, T., Lomon, S. N., MacIver, K. W. & Sarullo, P. L. (2006). Bullying in elementary school, high school, and college. *Adolescence*, 41 (164), 633-648.
- Elez, K. (2003). *Nasilništvo i samopoimanje u djece osnovnoškolske dobi*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba www.poliklinika-djeca.hr
- Radman Petrušić, K. (2005). *Nasilništvo i strategije suočavanja kod djece osnovnoškolske dobi*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

- Rigby, K. (2002). *A meta-evaluation of methods and approaches to reducing bullying in pre-schools and early primary school in Australia*. Canberra: Attorney-General's Department.
- Shogakusei, M. (2003). The Effects of "Bullying". Tokyo: Benesse Educational Research Center, 23 (2). <http://www.childresearch.net/RESOURCE/DATA/MONO/BULLYING/index.html>
- Zrilić, S. (2006). Sudionici u krugu školskog nasilja – nasilnik, žrtva i promatrač. *Magistra Iadertina*, 1 (1), 49-57.

Summary

Violence among school children has become an everyday occurrence. Today's children are often repeatedly and systematically attacked and harassed by their peers. In order to investigate the condition in our school and in accordance with it take the appropriate precaution we have done a research. The goal of our research was to determine the frequency of the children's exposure to violence in the school, to investigate to which types of violence the children are most frequently exposed and what are in the student's opinion the possible solutions to violence in school. The research was done on a sample of 183 high-school first-grade students of the Economic high-school in Osijek (124 female and 59 male participants). We used a survey questionnaire on violence in the school which was designed to meet the school's needs. The results that were obtained suggest the following: 86,9% of the students believe that there is violence in the school, and are most frequently met with verbal and physical violence. 7,6% of the students endure violence on a daily basis. 30,1% of the students admitted to committing violence against other students while 44,8% of the students have said that they endured violence from the teachers, boys endure that form of violence more often. Students think that discord in the class and non-acceptance of differences are the main factors that influence the occurrence of violence. As to the possible solutions of this present condition the students most frequently mention the following: conversation of a psychologist, educationist and the principal with bullies and those who endure violence as well as with the parents, more severe punishments, violence and violence prevention workshops.